

Asia: VN/1070/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen edellytyksiin (1 §):

Tehyn näkemyksen mukaan hallituksen esitysluonnos koskien lakia sukupuolen vahvistamisesta on tärkeä. Se liittyy keskeisiin perus- ja ihmisoikeuksiin: henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, yksityiselämän suojaan, syrjimättömyyteen sekä itsemääräämisoikeuteen.

Tehy pitää tärkeänä ja välttämättömänä, että lisääntymiskyvyttömyyden vaatimus poistetaan hallituksen esityksen mukaisesti sukupuolen vahvistamisen edellytyksistä. Nykyinen vaatimus lisääntymiskyvyttömyydestä on vastoin Suomea sitovia ihmisoikeusvelvoitteita ja se loukkaa henkilökohtaista koskemattomuutta sekä oikeutta yksityiselämään.

Myös ehdotus sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen eriyttämisestä lääketieteellisistä tutkimuksista ja hoidoista on perusteltu ja kannatettava. Sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen ei enää edellyttäisi lääketieteellisen selvityksen toimittamista sukupuolenvahvistamishakemuksen yhteydessä. Tämä on perusteltua perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen näkökulmasta. Lisäksi se mahdollistaa terveydenhuollon resurssien tarkoituksenmukaisemman kohdentamisen.

Voimassa olevan lain täysi-ikäisyysvaatimus juridisen sukupuolen vahvistamisessa on sisällytetty lakiehdotukseen. Vaatimus täysi-ikäisyydestä perustuu hallitusohjelmaan. Tehyn näkemyksen mukaan lasten ja nuorten perus- ja ihmisoikeudet kuitenkin edellyttävät, että lainsäädännössä ei säädettäisi täysi-ikäisyyden vaatimuksesta juridisen sukupuolen vahvistamisessa. Kuten hallituksen esityksessä sivulla 36 on todettu, niin ehdotonta ikärajaa sukupuolen oikeudelliselle vahvistamiselle ei voida pitää täysin sopusoinnussa lapsen oikeuksien kanssa.

Sukupuoliristiriita voi merkittävästi heikentää nuoren hyvinvointia ja altistaa syrjinnälle. Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksen kouluterveyskyselyn (2019) mukaan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla on koulunkäyntiin ja koulu-yhteisössä elämiseen liittyviä vaikeuksia, kuten kiusaamista, yksinäisyyttä sekä koulu-uupumusta. Kuten Lapsiasiavaltuutettu, Väestöliitto, Sateenkaariperheet, Lastensuojelun Keskusliitto ja Mannerheimin lastensuojeluliitto ovat nostaneet esille (HS 27.5.2019 mielipide), juridinen vahvistaminen on muutettavissa, eikä se tarkoita peruuttamattomien hoitojen sallimista alaikäisille. Jatkovalmistelussa tulee nopealla aikataululla selvittää ja määritellä se, minkä ikäistä henkilöä voidaan pitää iän ja kehitystason perusteella riittävän kypsänä hakemaan itsenäisesti juridisen sukupuolen vahvistamista.

Tehy näkee erittäin tärkeänä, että lapset ja nuoret otetaan nyt mukaan tämän lainsäädännön valmisteluun ja kuullaan heidän näkemyksiä lain vaikutuksista (STM uutinen 29.3.2022).

2. Kommenttinne liittyen hakemukseen ja sen käsittelyyn (2 §). Kommentteja pyydetään esimerkiksi siihen, onko sukupuolen vahvistamisen hakemusmenettely esitetystä muodossaan toimiva ja tarkoituksenmukainen.

Tehyn näkemyksen mukaan selvitystä sukupuolen kokemuksesta ei tulisi edellyttää hakemuksessa, vaan henkilön oma tahto vahvistaa sukupuolensa juridisesti tulisi olla riittävä edellytys hakemukselle.

Hallituksen esityksen mukaan sukupuolen vahvistamista koskeva hakemus perusteluineen on tehtävä kirjallisesti Digi- ja väestötietovirastolle ja se perustuisi henkilön omaan selvitykseen sukupuolen kokemuksestaan. Esitysluonnoksesta ei kuitenkaan löydy selkeitä perusteluita sille, miksi henkilön täytyisi hakemuksen yhteydessä tehdä selvitys viranomaiselle sukupuolen kokemuksestaan. Digi- ja väestötietovirasto hakemuksen käsittelijänä tulisi arvioimaan sukupuolen kokemusta koskevan selvityksen. Hallituksen esityksessä kohdassa '4.2.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan' (s. 50) ei kuitenkaan kuvata sitä, millä tavalla Digi- ja väestötietoviranomainen arvioisi selvitystä sukupuolen kokemuksesta eikä arvioinnille ole varattu aikaa. Jos selvitystä ei tosiasiallisesti arvioida, niin sen vaatimiselle ei myöskään olisi näkemyksemme mukaan perusteita.

Esityksen mukaan hakemus voitaisiin vahvistaa aikaisintaan 30 päivän kuluttua siitä, kun hakemus on tullut vireille. Hallituksen esityksen mukaan tavoitteena on varmistaa, että hakemus on tehty tietoon perustuen, eikä sitä ole tehty impulsiivisesti tai harkitsemattomasti. Harkinta-aika on kirjattu hallitusohjelmaan. Hallituksen esitykseen kirjattu 30 päivän aikamääre on lyhin sosiaali- ja terveysministeriön asettaman translainsäädännön uudistamisen valmistelutyöryhmän raportissa (vaihtoehto A) esitetystä aikamääreistä (puoli vuotta, kolme kuukautta tai kuukausi). Itsemääräämisoikeutta toteuttaisi parhaiten malli, joka sisältäisi ilmoitusmenettelyn ilman harkinta-aikaa. Mikäli harkinta-ajasta kuitenkin säädettäisiin laissa, tulisi sen olla mahdollisimman lyhyt.

3. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin (3 §). Lausunnoissa pyydetään kiinnittämään erityistä huomiota sellaiseen lainsäädäntöön, jossa sukupuolelle annetaan merkitystä ja

jota hallituksen esityksessä ei ole tunnistettu. Lisäksi huomiota pyydetään kiinnittämään säännöksen aiheuttamiin muutostarpeisiin lausunnonantajan toiminnassa/hallinnonalalla.

Ehdotetun lain on esimerkiksi arvioitu mahdollisesti edellyttävän muutoksia vankeus- ja tutkintavankeuslakien säännöksiin vankien sijoittamisesta sekä henkilöntarkastuksista ja päihteettömyyden valvonnasta. Vastaavia säännöksiä on myös laissa poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta. Lain on myös arvioitu edellyttävän muutoksia eräisiin rikoslain säännöksiin.

Hallituksen esityksen mukaan:

1. vahvistettua sukupuolta olisi pidettävä henkilön sukupuolena sovellettaessa muuta lainsäädäntöä, jollei toisin säädetä.
2. erityisesti lisääntymisterveyteen liittyvissä kysymyksissä (raskaus, sterilointi, hedelmöityshoidot, raskauteen liittyvät terveyspalvelut), henkilön sukupuolena pidettäisiin lisääntymisbiologista sukupuolta.

Tavoitteena on varmistaa, henkilö saa kaikissa tilanteissa lainsäädännön edellyttämät palvelut. Tehyn näkemyksen mukaan nämä edellä kuvatut ehdotukset ovat perusteltuja ja kannatettavia.

4. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin ja vanhemmuuteen (4 §)

Ei kommentteja.

5. Kommenttinne liittyen vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeen muuttamiseen (5 §). Erityistä huomiota pyydetään kiinnittämään sellaiseen lainsäädäntöön, jossa vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeeseen liitetään oikeusvaikutuksia (vanhemmalle itselleen tai tämän lapselle) ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnistettu. Lausunnoissa pyydetään myös kiinnittämään huomiota niihin muutostarpeisiin, joita vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen muuttaminen edellyttää esimerkiksi lausunnonantajan tietojärjestelmissä.

Tehy näkee tärkeänä, että sosiaali- ja terveysministeriö toteuttaa nyt kyselyn transhenkilöiden lapsille koskien heidän vanhempiensa virallisia vanhemmuusnimikkeitä (STM uutinen 29.3.2022). On erittäin tärkeää kuulla lasten näkemyksiä siitä, että henkilön vanhemmuutta kuvaava nimike voitaisiin muuttaa väestötietojärjestelmään vastaamaan vahvistetun sukupuolen mukaista nimikettä.

6. Kommenttinne liittyen ulkomaisen päätöksen tunnustamiseen (6 §):

Ei kommentteja.

7. Kommenttinne liittyen lain voimaantuloon ja sen soveltamisen porrastamiseen (8 §):

Lainsäädännön uudistamiseen liittyvä prosessi on ollut kokonaisuudessaan vuosien kuluessa kohtuuttoman pitkä. Siksi on tärkeää, että uudistettava lainsäädäntö saatetaan voimaan mahdollisimman pian.

8. Kommenttinne liittyen esityksen pääasiallisiin vaikutuksiin, ml. selvitykseen joka on laadittu lapsivaikutusarvioinnin tueksi. Lausunnoissa pyydetään kiinnittämään huomiota vaikutuksiin, joita

lausunnonantaja arvioi esityksestä aiheutuvan toiminnalleen/hallinnonalallaan. Huomiota pyydetään kiinnittämään myös tietojärjestelmiin kohdistuviin muutostarpeisiin sekä muihin tiedonhallintalain 5 §:n 3 momentin kannalta olennaisiin asioihin.

Ei kommentteja.

9. Muut kommentit liittyen hallituksen esitysluonnokseen:

Terveydenhuollon resurssien on oltava riittävät, jotta tarvittava neuvonta, tuki, apu, hoito ja kuntoutus voidaan toteuttaa kyseisen henkilön tarpeista lähtien ja oikea-aikaisesti sukupuolen vahvistamiseen liittyen. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöille on tarjottava lisäkoulutusta sukupuolen moninaisuuteen liittyen.

Hallituksen esityksen sivun 49 mukaan: ”Sekä HYKS:in että TAYS:in transpoliklinikoiden nykyiset resurssit ovat ylikuormittuneet. Saatujen selvitysten mukaan esitetty sukupuolen vahvistamisen helpottaminen saattaa vähentää mutta joiltain osin myös lisätä transpoliklinikoiden hoitojaksoja ja resurssintarvetta.” Tehy edellyttää, että alimitoitettut resurssit korjataan asianmukaiseksi, koska resurssipula on tunnistettu. Lisäksi tulevilla hyvinvointialuilla tulee varautua lainsäädäntömuutosten aiheuttamaan mahdolliseen transpoliklinikoiden hoitojaksojen lisäystarpeeseen riittävällä rahoituksella ja henkilöstön resurssoinnilla.

Hallituksen esityksen sivun 29 mukaan: ”WHO:n yleiskokous hyväksyi toukokuussa 2019 uuden ICD-11-tautiluokituksen, joka tuli voimaan 1.1.2022. WHO pyrkii ottamaan uuden luokituksen käyttöön maailmanlaajuisesti 1.1.2022, mutta Suomessa päätöksiä käyttöönotosta ei ole vielä tehty. Uudessa päivitettyssä tautiluokituksessa aiemmin käytetyt diagnoosikoodit F64.0 Transsukupuolisuus ja F64.2 Lapsuuden sukupuoli-identiteetin häiriö nimetään ja määritellään uudestaan sukupuolen yhteensopimattomuudeksi sekä siirretään uuteen seksuaaliterveyttä koskevaan lukuun.” Tehy näkemyksen mukaan WHO:n hyväksymä ICD-11-tautiluokitus tulee ottaa tältä osin käyttöön myös Suomessa mahdollisimman nopealla aikataululla.

Hallituksen esityksessä käytetään ensimmäisessä kappaleessa (s. 4) käsitettä sukupuolen korjaaminen: ”Sukupuolen voi hakemuksesta korjata täysi-ikäinen henkilö, joka esittää perustellun selvityksen siitä, että hän pysyvästi kokee kuuluvansa korjattavaan sukupuoleen. Sukupuolen korjaamiseen tulee harkinta-aika.” Tehyn näkemyksen mukaan korjaaminen käsitteen sijaan tulisi käyttää esimerkiksi käsitettä vahvistaminen. Käsitteestä ’korjaaminen’ voi tulla se käsitys, että kyseessä olisi jonkinlainen vika, joka täytyy korjata. Tästä ei ole kyse, vaan henkilön oman sukupuolen vahvistamisesta.

Tehyn lausunto on valmisteltu yhteistyössä Suomen Kätilöliitto ry kanssa. Valmistelussa on huomioitu näkemyksiä Suomen Sairaanhoidajat ry:tä sekä Kuntoutusohjaajat ry:ltä.

Flinkman Mervi
Tehy ry